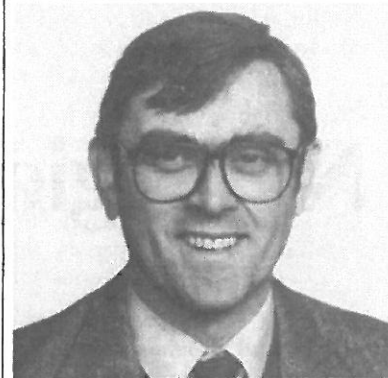

Diakoni som endetidens gudstjenestefelleskap

Av Roald Flemestad

Uklart diakonibegrep

I mer enn hundre år har arbeidet pågått for å gjenopprette diakonien i Den norske kirke. Vanskelighetene tatt i betraktning tør man mene at det er gått bedre enn pionérgenerasjonen kunne forvente. Men på bakgrunn av de manges store innsatsvilje i diakoniens tjeneste er det påfallende at den prinsipielle tilretteleggelsen av diakonibegrepets innhold fremdeles er nokså svevende. Helt fram til slutten av seksti-årene ble diakoni gjerne karakterisert som «Jesu forlengede hender». Den påfølgende omorientering under den «sosial-etiske vekkelse» forkastet den pietistiske kallstanke til fordel for en mer samfunnsvitenskapelig innfallsvinkel, men uten noen saklig avklaring av diakoniens innhold. Denne teorimangel var midt på sytti-tallet blitt så lammende at Diakonhjemmet en stund syntes truet i sin eksistens.

Omsorgsbehovet som negativ begrunnelse

Som et slags intellektuelt tourniquet lanserte man i stridens hete en definisjon av diakoni som kirkelig «omsorg for mennesker i nød». Denne definisjon er utvilsomt riktig så langt den rekker,

men reiser straks spørsmålet om hva som måtte menes med omsorg i forhold til «Jesu forlengede hender».

Hovedsvakheten ved definisjonen er allikevel at diakoniens formål begrunnes negativt. Det er jo fraværet av goder – nødsdimensjonen – som skal legitimere og motivere til sosial innsats. Derved blir diakonien i praksis forstått som et kristent supplement til det offentlige helsearbeid. Definisjonen kommer ikke til rette med egenarten i diakoniens teologiske anliggende.

I det følgende søker vi ikke å gi en alternativ diakonidefinisjon, men vil påpeke at uteglemt bibelsk perspektiv som i høy grad vil måtte innholdsbestemme kirkens karitative tjeneste, nemlig sammenhengen mellom liturgi og diakoni. En fulltonende diakonidefinisjon vil måtte tematisere diakonien som «lithurgisk solidaritet».

Vanskelighetene med en «luthersk» diakoniforståelse

At det i Den norske kirke har vært lettere å handle diakonalt enn å gi en saksvarende begrunnelse for handlingens kristne egenart, avspeiler etter mitt syn en grunnsvakhete i luthersk teologi. Lutherdommen har egentlig ikke kategorier som kan underbygge en positiv begrunnelse av

diakonien som en kirkelig tjeneste.

Det er lutherdommens selvforståelse å være en «ordets kirke» idet man dels fremhever bibelbokens, dels prekenens konstituerende plass i troslivet. Denne verbale fokusering underkjenner samtidig betydningen av den religiøse handling og kirken som sosiologisk fellesskap.

Faren for gjerningsrettferdighet

Luthersk teologi forstår gjerne troen som en reseptiv tillit til Guds gunst mot synderen. Dette nådestilsagn formidles gjennom ordet og næres siden gjennom lesning av Skriften. Derved forblir nådeserfaringen nødvendigvis en individuell opplevelse. Fraværet av en sosial dimensjon skal hindre gjerningsrettferdighet. Den lutherske rettferdiggjørelseslære ble nettopp utformet under avvisning av Romerkirkens sammenblanding av gudstro og hverdagsmoral. Evangeliet er en gave, et nådestilsagn fra Gud og ingen menneskelig aktivitet. Distinksjonen mellom lov og evangelium skal slik sikre at tro og handling adskilles. Den etiske forpliktelse i samkvemmet med andre mennesker kan derfor først skje som lovens gjerninger i det verdslige regimente. Skal man handle i Guds navn, må man gjøre det til beste for

almennyttens i borgersamfunnet slik at ikke nåden forkludres som gjerningsrettferdighet.

Kirkeordningen som en borgerlig innretning

Men som «ordets kirke» betoner lutherdommen ernerst forkynnelsen på en måte som underkjenner betydningen av kirken som sosial struktur. Kirkens ytre fremtreden forstås som et adiaforon slik at den kirkelige organisasjon kan praktisk utformes etter rene nyttehensyn. Derved bortfaller den indre sammenheng mellom det åndelige og det sosiale. Det kirkelige samfunnsliv er ikke evangeliets ytterside, men er kun å regne som «en borgerlig innretning», eller som et «stillas» om det egentlige budskap. Evangeliet uttrykkes altså ikke gjennom kirken som sakramentalt og eskjatologisk fellesskap til forskjell fra samfunnet forøvrig. Det er lutherdommens selvforståelse å gå opp i nasjonalstaten som «rikets offentlige religion», for å sitere Grunnloven, som den religiøse side ved kongens styre i likhet med hans sivile og militære forvaltning. Det er klart at fraværet av en egen kirkelig offentlighet får konsekvenser for diakoniforståelsen. Det kristne omsorgsarbeid henvises til det verdslige regimente.

Klargjøring av referanseramme

Problemet er imidlertid at om lutherdommens indre logikk skulle måtte tilsi at diakoni ikke kan være annet enn et kristelig inspirert supplement til det offentlig helsearbeid, så drev kirken sitt omsorgsarbeid også før man begynte å teoretisere over diakonibegrepet i lys av reformasjonen eller velferdsstaten. I Bibelen møter vi således en karitative tjeneste som har kirken selv – «de hellige» – som adressat og som har sin basis

nettopp i evangeliet, i hva Gud har gjort til vår frelse.

Fremfor i den lutherske dogmatikkens begrepsapparat bør besinnelsen på diakoniens egenart passende kunne ta sitt utgangspunkt i Bibelens forestillingsverden. En slik referanseramme frigjør oss fra behovet for å legitimere diakonien ut fra i stendersamfunnet på 1500-tallet enn si profesjonaliseringen av helseyrkene i den moderne velferdsstat. Den bibelske innfallsvinkel leder oss derimot til jødedommens sosiale tenkning. I sin opprinnelse er kristendommens jo en tro blant jøder på at Jesus fra Nasaret er Israels Messias.

Kristendommens jødiske røtter

Selvom messiastroen etterhvert fikk flest greske tilhengere, har også hedningekristendommen hele tiden søkt å holde fast ved den jødiske arv. Som hedningenes apostel fremhevet Paulus dog sammenhengen mellom den gamle og den nye pakt (1. Kor. 10:6,11).

Også den nye pakts gudsfolk er «Guds Israel» (Gal. 6,16), kirken er en «Guds familie» hvor hedningene har fått del i «Israels borgerrett» (Ef. 2,12ff).

Kampen for en bibelsk kristendom innebærer da til syvende og sist nettopp kravet om at troens jødiske opprinnelse slik den er nedfelt i Bibelen, fremdeles må normere også vår samtids kristne forestillingsverden. Sant nok må de bibelske tanker fortolkes inn i vår kulturelle sammenheng, men da på en slik måte at nettopp virkeligheten i den overleverte tankeverden fastholdes og ikke oppløses. Undertiden betyr denne tradisjonsforpliktelse derfor at vi må lære å tenke og handle som jøder. Således bruker norske kristne stadig særegne jødiske kategorier som «synden», «pakten», «sonofferet» og «dom-

men» for å uttrykke selve anliggendet i den kristne tro.

Men til rekken av disse bibelske begreper bør vi også tilføye nestekjærligheten uttrykt som «tempelbespisning». Skal vi forstå hva som er anliggendet i kirkens omsorgstanke, må vi også her ta utgangspunkt i kristendommens jødiske forutsetninger.

Tempelbespisningen

La oss illustrere den jødiske forståelse av omsorgstanken med et eksempel fra vår egen tid. Den danske rabbiner Marcus Melchior har skildret i sin selvbiografi problemene som det mosaiske trossamfunn i København stod ovenfor i tiden straks før den første verdenskrig. Den gang kom strømmer av fattige østeuropeiske jøder til Danmark som flyktninger fra pogromene i øst. Den danske jødedom som var tysk av opprinnelse og for lengst vel etablert i Danmark, følte seg forlegen overfor disse proletarene av trosbrødre og ville at de straks drog videre.

Men hva gjorde så flyktningene? Melchior forteller at de satte seg på synagogetrappen fredag aften, altså dagen før sabbatsgudstjenesten. På den måte ville flyktningene tvinge de danske jødene til å vise gjestfrihet. Etter jødisk sed kan man nemlig ikke rett feire sin gudstjeneste på sabbaten dersom en trosfrende sulter. I teorien skal derfor ingen jøde kunne gå sulten til sengs på fredag, hvis det er en synagoge i nærheten.

Bakgrunnen for denne skikk finner vi i den gammeltestamentlige beretning om paktslutningsmåltidet som Gud feiret med Israels eldste som på fjellet fikk se Gud: «De skuet Gud, og de spiste og drakk» (2. Mos. 24,11, jfr. Matt. 26,26ff). Da Kong David siden førte paktskisten til

Forts. neste side

KRONIKK

Sion, fikk hele Israels menighet å spise (2 Sam. 6,19, jfr. Ap.gj. 2,45f). Tilsvarende feiret kong Salomo templets innvielse med en fest for hele folket (1. Kong. 8,65).

De jødiske kongene fortsatte skikken med tempelbespisning av paktsfolket. Prestene, levittene og sangerne hjalp kongen med å holde påskemåltid slik at hele folket ble bispist (2. Krøn. 35,1ff). Dette var også situasjonen da Nehemia gjenninnviet tempelet. Da loven var opplest, ble folket bispist på Herrens dag (Neh. 8,8ff).

Gudstjenestens sosiale karakter
Senere ble tempelmåltidet opprettholdt som bespisning i forbindelse med synagogens sabbatsfeiring.

Den jødiske velgjørighet, eller «diakoni», mobiliseres slik i hver uke og ikke bare til de store festene. Israels festglede over pakten forplikter også i det tyvende århundre de rike til å ta seg av de fattige paktsfrender. Melchior forteller at det religiøse påbud om gjestfrihet som forutsetning for egen gudstjeneste, førte til at det hver fredag kveld stod stimer av flyktninger i synagogen for å søke det foreskrevne måltid. Etter reglene skulle de ha et riktig festmåltid med vin til lovsigelsesbønnen, suppe, fisk, stek og dessert.

I jødisk fromhetsliv er derved hver eneste sabbat en tilskynning til omsorg på linje med julaften for oss kristne. I den gamle norske bondekultur hørte det med som en selvfølge at man tok seg av de fattige som en forberedelse til egen julefeiring. I dagens Oslo lever skikken videre ved at man kanskje gir klær til slumstrene ved jule-treet på Karl Johan. Det hører likesom med at vi viser litt generøsitet mot andre før vi selv går i kirke og setter oss til bords.

Dette er verdig og rett, men knapt nok. Det nye Testamente bevidner at den eldste kirke med den største selvfølge fort-satte den jødiske praksis med å la søndagsskoletjenesten begrunne kristen omsorg i hverdagen (Ap. gj. 2,44f, 6,1).

Den nye pakts kongelige vert

Evangelieberetningen viser hvordan Jesus får frem som endetidens kongelige vert. Like-som kong David velsigner han folket med mat for å vise Guds omsorg: «Gi dem å spise», sier Jesus til sine disipler og metter de fem tusen for å vise at frelsen er kommet (Matt. 14,16). I dette er apostlene hans levitter eller diakoner (Matt. 15,36f, jfr. 2. Krøm. 30,21ff, 35,1ff). Jesus er Kongen som tjener andre (Matt. 20,28, Fil. 2,4ff). Dernest formaner han disiplene til å tjene hverandre i menigheten som søskenfelleskap (Matt. 23:8,11f). I forbindelse med feiring av påskemåltidet gir han således et diakonalt eksempel til endetidens måltidsfelleskap (Joh. 13,12ff).

Menighetens sakramentale fellesskap

Den indre sammenheng mellom endetidens tempelbespisning ved nadverdbordet og Jesu diakonale forbilde som den kongelige vert gjorde at urkirken forstod diakoni og liturgi som sammenfallende begreper. Diakoniens feste i alterbordet og menighetens sakramentale fellesskap betød at tjenesten har et videre sikte enn det å avhjelpe nød, den kariatative innsats skal føre til lovprisning: «For denne tjeneste (diakoni), som også er en gudstjeneste (liturgi), er ikke bare en hjelp for de hellige i deres nød, den skal vise sin overflod i at mange takker Gud», heter det hos Paulus (2. Kor. 9,12).

Apostelen begrunner likele-

des denne sammenhengen mellom gudstjeneste og kristen omsorg ved å formane: «Vi som er sterke må bære svakhetene hos dem som er svake, og ikke bare tenke på oss selv. Hver og en av oss skal tenke på sin neste og gjøre det som er til beste for ham, og tjener til å bygge opp. Da kan dere enig og samstemmig prise Gud, vår Herre Jesu Kristi Far. Ta derfor imot hverandre, slik Kristus har tatt imot oss, til Guds ære». (Rom. 15,1ff).

Liturgisk solidaritet

Kort sagt: Også den kristne gudstjeneste forutsetter den form gjensidighet, eller mer moderne sagt – «solidaritet» – som vi leste om i jødefolkets paktbespisning i tempelet. Den diakonale tjeneste skal skape mulighetsbetingelsene for menighetens felles lovsang. Menigheten kan ikke holde fest så lenge noen er i nød. For samstemming å kunne prise Gud for hans godhet, må derfor de sterke først etter Kristi diakonale forbilde hjelpe de svake (Rom. 15:8). Den som har del i menighetens åndelige gaver, fremhever Paulus, skylder nettopp derfor å hjelpe de hellige med materielle goder (Rom. 15,27). Det desto mer som menigheten for å uttrykke sitt fellesskap hilser hverandre under altergangen med «hellig kyss» (Rom. 16,16). Gudstjenestens sosiale bånd uttrykker simpelthen «den kjærlighet som Ånden gir» (Rom. 15,30, jfr. 1. Tess. 4,9).

Evangeliet forplikter slik både i åndelige og i materielle forhold.

Diakonens avskjedshilsen

Denne tankegang kommer klart til uttrykk i også Jakobs brev, et jødekristent skrift som vel bruker sitater fra diakoniens formaning i den urkristne gudstjeneste for å forklare sammenhengen

mellom liturgi og diakoni: «En gudstjeneste som er ren og feilfri i Guds vår Fars øyne, er å hjelpe enker og foreldreløse barn i deres nød,... Sett at en bror eller søster ikke har klær og mangler mat for dagen, og en av dere sier til dem (på kirkebakken etter messen): «Farvel, hold dere mette og spis dere mette» – hva hjelper det dersom dere ikke gir dem det kroppen trenger? Slik er det også med troen: Har den ikke gjerninger, er den rett og slett død». (Jak. 1,27, 2,15-17).

Hva så med oss og vår tro når vi ved gudstjenestens slutt hører: «Gå i fred og tjen Herren med glede!» Minnes vi da Hebreerbrevets synagogale formanings om hvordan lovprisningsofferet blir rett: «Glem ikke å gjøre godt og dele med andre; for slike offer er til Guds behag» (Heb. 13,16).

Tilbedelse som etikkens forutsetning

I Hebreerbrevets sidestilling av offergang og livsførsel gjenfinner tydeligvis den gammeltestamentlige tanke at tilbedelsen også er etikkens forutsetning.

De ti bud er jo nettopp adgangsbetingelsene til tempelfeiringen, idet de skal gi svar på spørsmålet: «Hvem kan gå opp til Herrens fjell, hvem får stå på hans hellige sted?» (Ps 24,3, 15,1). Gudstjeneste og livsførsel går over i hverandre som to sider ved samme sak. Et ondt folks riter er en «stank» for Gud fremhevet profetene (Es. 1,10-17, Amos 5,21ff).

Tilsvarende bruker Paulus kultisk terminologi for å karakterisere den diakonale penge-gave er «en duft av et offer som Gud gjerne tar imot, og som er til hans behag» (Fil. 4,18). Det kristne liv er en offergang i Jesu etterfølgelse: «Lev i kjærlighet», formaner apostelen, «slik som

også Kristus elsket oss og gav seg selv for oss som en offergave, et velluktende offer for Gud» (Ef. 5,2). Sin egen tjeneste som apostel karakteriserer Paulus likeledes som et offer for Gud (Rom. 15,16, Fil. 2,17).

Både i den gamle og den nye pakt utspringer den etiske forpliktelse nettopp av tilbedelsen. Likesom det kultiske går opp i etiske kategorier, blir det etiske videreført i et kultisk perspektiv. Også den kristne nadverdfelring forutsetter slik kultisk renhet uttrykt i etiske kategorier (1. Kor. 10,6ff, 16ff, 11,17ff).

Bønn for verden

Men det at Bibelen lar liturgi og diakoni fremstå som to sider ved samme sak, medfører rimeligvis at heller ikke vi har lov til å adskille bønner fra livsførselen. Bønner er den kristne kirkes store privilegium (Rom. 8,26f). Denne bønn er ikke det samme som å trekke seg ut av verdens nød, men å legge den frem for Gud (1. Tim. 2,1ff). Bønner leder til handling, og handlingen til bønn.

Slik uttrykkes troens indre liv i ytre handling, men samtidig avspeiler også den ytre handling det åndelige liv i menigheten. Faller bønner og nestekjærligheten fra hverandre, blir troen overåndelig og etikken redusert til menneskelig selvrealisering.

I dagens kirkeliv advares vi hyppig på sosial-etiske premisser mot å glemme fromhetslivets sosiale konsekvenser. En formaning om å holde fast ved den sosiale handlings åndelige egenart er imidlertid vel så betimelig. For glemmes det siste perspektiv, blir omsorgstanken fort en form for verdensforbedrende, sosial moralisme. Det er den kristne kirke, samlet i lovsang om Guds gaver ved alterbordet,

som forplikter meg til diakonal innsats.

Brød for verden

Vår konklusjon blir da at den diakonale omsorg ikke primært kan begrunnes som en reaksjon på nødsforhold i det verdslige samfunn. Nøden er selvfølgelig alvorlig nok, men det er ikke hjelpebehovet som fremtvinger tiltak inntil nøden måtte være borte. Omsorgsviljen er begrunnet i evangeliet selv, og følger som en frukt av menighetens tilbedelse. Velgjørenheten er heller ikke basert på et krav om rettferdighet i verden, men omsorgen flommer fra den barmhjertighet som Gud viser i Kristus.

Diakonien uttrykker den kristne tros egenart som tjeneste i Kristi etterfølgelse. I dette oppsøker kirken det fortapte for også i handling å bevidne «alt det Gud har gjort ferdig for dem som elsker ham» (1. Kor. 2,9). Frelsens tid er kommet. De fattige inviteres til å ta del i kirkens lovsang, den sang som allerede Moses stemte opp i den gamle pakt da Gud reddet Israel fra egypterne og gav sitt folk å spise i ørkenen (2. Mos. 16,4). Den samme takkesang skal alle kristne generasjoner synge for Lammet (Åpb. 15,3ff). For «salige er de som er innbudt til Lammetets bryllupsmåltid» (Åpb. 19,9).

I menighetens gudstjeneste forener slik brødet på alteret kjærligheten til Gud og nestekjærligheten (Matt. 22,37ff). I frelsetidens gudstjeneste oppfylles paktens kjærlighetskrav og velsignelsen av folket. Kristus er jo selv «det levende brød som er kommet fra himmelen», den kongelige vert ved alterbordet som sier: «Det brød jeg vil gi, er mitt legeme som jeg gir til liv for verden» (Joh. 6,51).